अस्मिन् प्रश्नपत्रपुस्तिकायाम् 28 प्रश्नाः [खण्ड—क (20) + खण्ड—ख (4+4)] एवं 10 पृष्ठाः सन्ति।

Roll No.
अनुक्रमांक

Code No.
कोड नं० **49/SS/O/S**

Set/सेट A

संस्कृतम्

(309)

Day and Date of Examination ....

Signature of Invigilators 1. ....

2. ....

निर्देशाः —

1. परीक्षार्थी प्रश्नपत्रपुस्तिकायाः प्रथमपृष्ठे स्व-अनुक्रमाङ्कम् अवश्यं लिखतु।
2. निरीक्ष्यतां यत् प्रश्नपत्रस्य पृष्ठसंख्या प्रश्नानां संख्या च प्रथमपृष्ठस्य शीर्षे मुद्रितसंख्यानुसारमेव अस्ति। प्रश्नाः क्रमानुसारं सन्ति न वा इत्यपि निरीक्षणीयम्।
3. उत्तरपुस्तिकायां परिचयचिह्नम् अथवा कुत्रापि निर्दिष्टस्थानेतरस्थलेषु अनुक्रमाङ्कलेखनं सर्वथा वर्जितम् अस्ति।
4. स्व-उत्तरपुस्तिकायां प्रश्नपत्रस्य कोड संख्या 49/SS/O/S, सेट A अवश्यमेव लेखनीया।

www.cbseportal.com

Download From: http://cbseportal.com

संस्कृतम्

(309)

समयः —होरात्रयम्] [पूर्णाङ्काः —100

निर्देशाः — (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे **द्वौ** खण्डौ स्तः। खण्ड—क (केन्द्रिक पाठ्यक्रमः), खण्ड—ख (वैकल्पिक–I एवं वैकल्पिक–II) स्तः।

(ii) खण्ड—क अनिवार्यः। अस्मिन् खण्डे 20 प्रश्नाः सन्ति।

(iii) खण्ड—ख **एकः** एव वैकल्पिकः समाधेयः।

(iv) खण्ड—क कृते *85* अङ्काः, खण्ड—ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलकसंस्कृतम् इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः। अस्य कृते *15* अङ्काः निर्धारिताः।

खण्ड—क

केन्द्रिक पाठ्यक्रमः

1. अधोलिखितेषु कस्यचि**देकस्य** पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत— 6

(क) परार्थे आत्मोत्सर्गः

(ख) अतिलोभः न कर्त्तव्यः

(ग) राजते खलु कन्याकुमारी

2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत— 1×4=4

तस्मिन् समये राक्षसः समागत्य प्रसन्नवदनं पुरुषं दृष्ट्वा विस्मितस्तं वदति, "भो महासत्त्व, अत्र शिलायां प्रतिदिनं यः उपविशति स मदागमनात् पूर्वमेव म्रियते। त्वं पुनः महाधैर्यसम्पन्नः प्रसन्नवदनः दृश्यसे। यस्य मरणकालः समायातः तस्येन्द्रियाणि ग्लानिं प्राप्नुवन्ति। त्वं पुनरधिकां कान्तिं प्राप्य प्रहससि।"

प्रश्नाः

(क) राक्षसः कीदृशं पुरुषं दृष्ट्वा विस्मितः?

(ख) राक्षसस्य आगमनात् पूर्वमेव पुरुषस्य किं भवति?

(ग) वध्यशिलायामुपविष्टः पुरुषः कीदृशः आसीत्?

(घ) कस्य इन्द्रियाणि ग्लानिं प्राप्नुवन्ति?

Download From: http://cbseportal.com

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं लिखत— 1×4=4

(क) कति समुद्राः कन्याकुमार्याः पदतलं निरन्तरं प्रक्षालयन्ति?

(ख) कस्मिन् स्थाने स्नानं महत् पुण्यदायकं मन्यते?

(ग) दक्षिणदेशं कुमार्यै कः दत्तवान्?

(घ) विवेकानन्द-शिलास्मारकस्य निर्माणं कः अकारयत्?

4. (क) प्रश्नान् उत्तरत— 1×2=2

(i) छिन्ननासिकायाः प्रत्यारोपणार्थं शल्यचिकित्सा कुत्र वर्णिता?

(ii) पाइथागोरस-सिद्धान्तः कुत्र वर्णितः?

(ख) रेखाङ्कितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत— 1×2=2

(i) नूनम् अग्रे स्वर्णं भविष्यति।

(ii) सोऽपि प्रहर्षितः यावत् खनति तावत् विस्मयोत्फुल्ल-लोचनः जातः।

5. एतत् कथनं कः कं प्रति कथयति? 2

(क) ब्रह्मन्, न खलु साधुसेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः।

(ख) वत्से सरस्वति, विषादं मा गाः। एषा त्वामनुयास्यति सावित्री।

6. अधोलिखितपद्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत— 2×2=4

(क) आमेखलं संचरतां घनानां छायामधः सानुगतां निषेव्य।
उद्वेजिताः वृष्टिभिराश्रयन्ते श्रृंगाणि यस्यातपवन्ति सिद्धाः॥

प्रश्नद्वयम्

(i) हिमालये वृष्टिभिः उद्वेजिताः के भवन्ति?

(ii) सिद्धाः घनानां छायां कुत्र सेवन्ते?

Download From: http://cbseportal.com

(ख) कश्चिदेव हिते भर्तुर्दृश्यते न परात्मनोः।
कार्यापेक्षाः हि वर्तन्ते भावस्निग्धाः सुदुर्लभाः॥

प्रश्नद्वयम्

(i) भर्तुः हिते कः दृश्यते?

(ii) कीदृशाः जनाः सुदुर्लभाः?

7. अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत— 2

(क) तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनृता।
एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन॥

अन्वयः —

तृणानि, भूमिः, ———, चतुर्थी च सूनृता वाक्

एतानि अपि ——— गेहे कदाचन न उच्छिद्यन्ते।

(ख) अनेकसुशिरं वाद्यं कान्तं च ऋषिसंज्ञितम्।
चक्रिणा च सदाराध्यं यो जानाति स पण्डितः॥

अन्वयः —

अनेकसुशिरं वाद्यं ——— च ऋषिसंज्ञितम्,

चक्रिणा च सदा आराध्यं यः ——— स पण्डितः।

8. अधोलिखितपद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्तस्थानानि पूरयत— 2

(क) सन्तोषामृततृप्तानां यत् सुखं शान्तचेतसाम्।

भावार्थः —

ये संतोषरूपिणा अमृतेन तृप्ताः ते एव ——— प्राप्नुवन्ति।

(ख) निद्रालाभः सुखं च स्यात् मूर्ध्नि तैलनिषेवणात्।

भावार्थः —

शिरसि तैलाभ्यंगनेन सुखपूर्वकं ——— भवति।

Download From: http://cbseportal.com

9. पद्यांशं 'अ' स्तम्भात् 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत— 2

स्तम्भ—अ		स्तम्भ—ब	
(i)	को वर्धते	(क)	यत् सुखं शान्तचेतसाम्
(ii)	सन्तोषामृततृप्तानां	(ख)	ब्रूते यश्चानृतं शश्वत्
(iii)	को न प्रत्येतव्यः	(ग)	विनीतः
(iv)	तस्य नित्यं क्षरत्येतत्	(घ)	पयोदधि घृतं मधु

10. 'हृदय-परिवर्तनम्' इति नाटकस्य सारांशं षड्वाक्येषु लिखत। सहायतायै बिन्दवः दत्ताः — 6

बिन्दवः

अंगुलिमालकः, लुण्ठकः, नवनवतिः, अंगुलीनां मालां धारयति, शतांगुलीनाम्, धारयितुम् एकदा बुद्धम्, आहूय, मालायां शतमा अंगुली तस्य अयाचत्, बुद्धः, त्वं कदा विरतः, प्राणिवधं त्यज, अहिंसा परमो धर्मः।

11. (क) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत— 1×2=2

(सहसा वंशीध्वनिः गुञ्जति)

सर्वे यक्षाः : कुतोऽस्मिन् घोरे विपिने संगीतकम्? कोऽयं वंशीवादकः? एत, एत पश्यामः। ध्वनिम् अनुसरन्तो यामः।

प्रथमः : तर्कयामि, नातिदूरे कश्चन मुरलीं वादयति।

द्वितीयः : अहो, ज्ञायतेऽधुना यत्रैता गावो विचरन्ति, तत्समीपे एव तेन मुरलीवादकेन भवितव्यम्।

तृतीय यक्षः : पश्यत पश्यत, वटतरुतले निषण्णः कश्चिद् युवा वंशीं ध्वनति। तमुपसर्पामः।

प्रश्नाः

(i) यक्षाः सहसा कस्य ध्वनिम् अश्रृण्वन्?

(ii) युवा वंशीं कुत्र ध्वनति स्म?

Download From: http://cbseportal.com

www.cbseportal.com

(ख) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत— 1×2=2

विस्तीर्णलोहितमुखः परिवृत्तनेत्रो
भग्नांसकण्ठकटिजानुकरोरुजंघः।
विच्छिन्नहारपतिताङ्गदलम्बसूत्रो,
वज्रप्रभग्नशिखरः पतितो यथाद्रिः॥

प्रश्नाः

(i) विस्तीर्णलोहितमुखः कः आसीत्?

(ii) कंसस्य शरीरं किमिव पतितं जातम्?

12. अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्त-प्रश्नान् उत्तरत—

(क) **गद्यांशः**

पर्यावरणस्य सर्वतः व्याप्तं प्रकृष्टं तत्त्वं वायुमंडलम्। एतेन गंधः प्रसरति। वायुः सर्वत्र पवित्रं वायुमंडलं जीवनचक्रं च प्रेरयति। अद्यत्वे निर्माणशालाभ्यो निर्गतधूमैः वातावरणं विषाक्तं भवति।

प्रश्नाः

(i) पर्यावरणस्य सर्वतः व्याप्तं तत्त्वं किम्? एतेन किं प्रसरति? 2

(ii) वायुः किं प्रेरयति? 2

(iii) वातावरणं कैः विषाक्तं भवति? 1

(ख) **पद्यांशः**

अहिंस्रः सर्वभूतेषु सत्यवाक् सुदृढव्रतः।
स चकार यथाकालमाहारं पतितैः फलैः॥

प्रश्नाः

(i) अहिंस्रः कः आसीत्? 1

(ii) सः कीदृशं वाक्यम् अब्रवीत्? 2

(iii) सः कैः आहारम् अकरोत्? 2

13. मञ्जूषापदसहायतया 'उद्यानम्' इति विषयमधिकृत्य दशवाक्यानि लिखत। 1×10=10

मञ्जूषा

उद्यानम्, बालाः, वृक्षाः, भ्रमणाय, क्रीडायै, प्रातः, सायं, पक्षी, पुष्पम्, कन्दुकम्, सुन्दरवेला, स्वास्थ्यवर्धनम्।

Download From: http://cbseportal.com

14. भवान् रमेशः। भवताम् उपनगरे पत्रालयः नास्ति। तदर्थं पत्रालय-महाप्रबन्धकं प्रति पत्रमेकं लिखतु। 6

15. भवतः नाम दिनेशः। ग्रीष्मावकाशे पर्वतीयक्षेत्रयात्रामुपलक्ष्य मित्राय संवादं लिखत। **चत्वारि** वाक्यानि लिखत। 1×4=4

16. रेखाङ्कितपदे सन्धिच्छेदं कुरुत— 1

(क) परायणं ज्योतिरेकं प्रसन्नम्।

(ख) शृंगाणि यस्यातपवन्ति सिद्धाः।

17. (क) रेखाङ्कितपदे का विभक्तिः किं च मूलपदम्? 2

नित्यं स्नेहार्द्रशिरसः शिरःशूलं न जायते।

(ख) रेखाङ्कितपद**द्वयं** लट्लकारे परिवर्त्य लिखत— 2

सम्मुखम् आयातं जनं राक्षसः अभक्षयत्।
राजा भोजः पुत्तलिकाम् अवदत्।

18. समुचितपदनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत— 1×4=4

(क) कृष्णः ——— दुष्टं कंसं हतवान्। (बाल्यकाल + उचितविभक्ति)

(ख) देवक्याः विवाहः ——— सह अभवत्। (वसुदेव + उचितविभक्ति)

(ग) सेवकः ——— वदति। (उप + विश् + ल्यप्)

(घ) कंसः षड्यंत्रैः कृष्णं बलरामं च ——— प्रयासं करोति। (हन् + तुमुन्)

www.cbseportal.com
Download From: http://cbseportal.com

19. यथानिर्दिष्टं कुरुत— 1×4=4

(क) मातापितरौ पूज्यौ भवतः। (रेखाङ्कितपदस्य विग्रहं कुरुत)

(ख) सर्वे तत्र समागताः। (प्रत्ययं चिनुत)

(ग) समुद्राः पदतलं क्षालयन्ति निरन्तरम्। (अव्ययं चिनुत)

(घ) राजा स्वनगरीम् अगच्छत्। (कर्मवाच्ये परिवर्तनं कुरुत)

20. अधोलिखितवाक्ये **एकम्** अव्ययम् **एकम्** उपसर्गं च चित्वा लिखत— 2

(क) तौ गुरुं पितरं च प्रणमतः।

(ख) बालकौ विद्यालयं प्रविशतः।

www.cbseportal.com

Download From: http://cbseportal.com

वैकल्पिक–I

(संस्कृतं संस्कृतिश्च)

21. अधोलिखितकाव्यानां तेषां लेखकैः सह मेलनं कृत्वा लिखत— 2

'अ'		'ब'	
(i)	पाथेयशतकम्	(क)	गजाननबालकृष्णपलसुले
(ii)	समानमस्तु वो मनः	(ख)	रामकरणशर्मा
(iii)	विवेकानन्दविजयम्	(ग)	हरिनारायणदीक्षित
(iv)	मेनकाविश्वामित्रम्	(घ)	श्रीधरभास्करवर्णेकर

22. अधोलिखितप्रश्नान् उत्तरत—

(क) अधोलिखित-संख्यानां कृते संस्कृतपदानि लिखत— 2

10^{22}, 10^{32}, 10^{37}, 10^{55}

(ख) 'अयुतम्' इत्यस्य प्रयोगः अनेकशः कस्मिन् ग्रंथे प्रयुक्तः? कस्मिन् अर्थे च अस्य प्रयोगः? 2

(ग) लक्षगुणनोत्तरप्रणाल्याः सुन्दरम् उदाहरणं कस्मिन् ग्रंथे प्राप्यते? 1

(घ) कृषिशास्त्रस्य विश्वकोशः कः ग्रंथः कथ्यते? तस्य ग्रंथस्य रचयिता कः अस्ति? 2

23. भारतीय-संविधानस्य कस्यां अनुसूच्यां संस्कृतस्य मान्यता उल्लिखिता? 2

24. (क) ब्रह्मचर्याश्रमस्य अन्ते कः संस्कारः भवति? 1

(ख) संस्काराः कति संख्याकाः भवन्ति? 1

(ग) ब्रह्मचर्याश्रमानन्तरं युवा कस्मिन् आश्रमे प्रविशति? तत्र प्रवेष्टुं कः संस्कारः क्रियते? 2

Download From: http://cbseportal.com

वैकल्पिक–II

(प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्)

21. अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत— 1×4=4

(क) सेनायां ——— संस्कृतस्नातकः नियुज्यते।

(ख) आदिशंकराचार्यः इति ——— दूरदर्शने प्रसारितम्।

(ग) व्यावसायिकदृष्ट्या ——— विशिष्टं महत्त्वम् अस्ति।

(घ) सूक्तयः प्रेरणाप्रदाः ——— च भवन्ति।

22. अधोलिखितान् प्रश्नान् उत्तरत— 1×4=4

(क) दूरदर्शने संस्कृतवार्ताप्रसारणं प्रातःकाले कतिवादने भवति?

(ख) आकाशवाणी-दूरदर्शनयोः वार्ता-स्रोतांसि कतिविधानि भवन्ति?

(ग) वार्ताप्रवाचकस्य कीदृशं परीक्षणं विधीयते?

(घ) आकाशवाणीभवने अनेके सम्पादकाः कुत्र उपविशन्ति?

23. संस्कृते प्रकाशिता 'चन्दा मामा' इति पत्रिका मासिकी अस्ति साप्ताहिकी वा? 2

24. (क) पत्रपत्रिकाणां मुद्रणे, पठने, बोधने च सुविधायै किं कार्यं महत्त्वपूर्णं मन्यते? 1

(ख) 'संस्कृतमञ्जरी' आवधिकदृष्ट्या कीदृशी पत्रिका अस्ति? 1

(ग) पत्रपत्रिकाणां प्रकाशनाय केषां नियमानां पालनं सम्पादकैः कर्त्तव्यम्? 1

(घ) त्रुटिशोधने प्रयुक्तम् अधोलिखित-चिह्नद्वयं तयोः अभिप्रायेण सह मेलयत— 2

'अ'	'ब'
(–)	विवरणचिह्नम्
(:)	योजकचिह्नम्

★ ★ ★

Download From: http://cbseportal.com